

## בני בתירא-הלל: מקורות

### תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סו עמוד א

גמרא. תנו רבנן: הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: נאמר מועדו בפסח ונאמר +במדבר כח+ מועדו בתמיד. מה מועדו האמור בתמיד - דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח - דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה בכם, שלא שמתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר הלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

אמר מר: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד, מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת - אף מועדו האמור בפסח דוחה שבת. ותמיד גופיה מנלן דדחי שבת? אילימא משום דכתיב ביה במועדו - פסח נמי הא כתיב ביה מועדו, אלא מועדו לא משמע ליה, הכא נמי: מועדו לא משמע ליה. אלא אמר קרא: +במדבר כח+ עלת שבת בשבתו על עלת התמיד, מכלל [עולה] דתמיד קרבה בשבת. אמר מר: ועוד, קל וחומר: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. איכא למיפרך: מה לתמיד - שכן תדיר וכליל! קל וחומר אמר להו ברישא ופרכוהו, והדר אמר להו גזירה שוה. וכי מאחר דגמר גזירה שוה קל וחומר למה ליי? אלא לדידהו קאמר להו: בשלמא גזירה שוה לא גמרינו - דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אלא קל וחומר דאדם דן מעצמו - איבעי לכו למידן! - אמרו ליה: קל וחומר פריכא הוא.

אמר מר: למחר מי שפסחו טלה - תוחבו לו בצמרו, גדי - תוחבו לו בין קרניו.

### תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק ו דף לג טור א/ה"א

ה"א/ אילו דברים בפסח כו' זו הלכה נעלמה מזקני בתירא פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ולא היו יודעין אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו ששימש את שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו איפשר שיש ממנו תוחלת שלחו וקראו לו אמרו לו שמעת מימך כשחל ארבעה עשר להיות בשבת אם דוחה את השבת אם לאו אמר להן וכי אין לנו אלא פסח אחד בלבד דוחה את השבת בכל שנה והלא כמה פסחים ידחו את השבת בכל שנה אית תניי תני מאה אית תניי תני מאתים אית תניי תני שלש מאות מאן דאמר מאה תמידין מאן דאמר מאתים תמידין ומוספי שבתות מאן דאמר שלש מאות תמידין ומוספי שבתות של ימים טובים ושל ראשי חדשי ושל

מועדות אמרו לו כבר אמרנו שיש ממך תוחלת התחיל דורש להן מהיקש ומקל וחומר ומגזירה שוה מהיקש הואיל ותמיד קרבן ציבור ופסח קרבן צבור מה תמיד קרבן ציבור דוח' שבת אף פסח קרבן ציבור דוח' את השבת מקל וחומר מה אם תמיד שאין חייבין על עשייתו כרת דוחה את השבת פסח שחייבין על עשייתו כרת אינו דין שידחה את השבת מגזירה שוה נאמר בתמיד במועדו ונאמר בפסח במועדו מה תמיד שני בו במועדו דוחה את השבת אף פסח שני בו במועדו דוחה את השבת אמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי היקש שאמרת יש לו תשובה לא אם אמרת בתמיד שכן יש לו קיצבה תאמר בפסח שאין לו קצבה קל וחומר שאמרת יש לו תשובה לא אם אמרת בתמיד שהיא קדשי קדשים תאמר בפסח שהוא קדשים קלין גזירה שוה שאמרת שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו רבי יוסי בי ר' בון אמר בשם רבי אבא בר ממל אם בא אדם לדין אחר גזירה שוה מעצמו עושה את השרץ מטמא באהל ואת המת מטמא בכעדשה דו דרש בגד עור בגד עור לגזירה שוה כך אם יהיה השרץ בידו של אדם אפ"י טובל במי שילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית השליכו מידו מיד הוא טהור רבי יוסה בי ר' בון בשם רבי אבא בר ממל אדם דן גזירה שוה לקיים תלמודו ואין אדם דן גזירה שוה לבטל תלמודו ר' יוסי בי רבי בון בשם ר' אבא בר ממל אדם דן ק"ו לעצמו ואין אדם דן גזירה שוה לעצמו לפיכך משיבין מקל וחומר ואין משיבין מגזיר' שוה אף על פי שהיה יושב ודורש להן כל היום לא קיבלו ממנו עד שאמ' להן יבוא עלי כך שמעתי משמעתי ואבטליון כיון ששמעו ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהן כיון שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים ואו' מי גרם לכם לצרך לבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם לשמעתי ואבטליון שהיו יושבין אצלכם כיון שקינתרן בדברי נעלמה הלכה ממנו אמרו לו מה לעשות לעם ולא הביאו סכיניהם אמ' להן הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הניחו לישי' אם אינן נביאין בני נביאים הן מיד כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה בגיזתו גדי היה קושרה בין קרניו נמצאו פסחיהן מביאין סכיניהן עמהן כיון שראה את המעשה נזכר את ההלכה אמ' כך שמעתי משמעתי ואבטליון רבי זעירה בשם רבי אלעזר כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה תמן תנינן רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה עבר בה את הנהר קיפל עליה את המוסירה נתן טליתו עליה פסולה אבל קושרה במוסירה עשה לה סנדל בשביל שלא תחליק פרש טליתו עליה מפני הזב בין כשרה זה הכלל כל שהוא לצרכה כשרה לצורך אחר פסולה הדא ילפה מן ההיא וההיא ילפה מן הדא הדא ילפה מן ההיא שאם תלה בה סכין לשוחטה כשירה וההיא ילפה מן הדא שכל עבוד' שהיא לשם קדשי אינה עבודה ויתיר להן על ידי חולה אלא כר' אימי ואפ"י תימר כר' סימון כשם שנעלמה זו נעלמה זו אמ' ר' אבון והלא אי איפשר לשני שביעית שיחול ארבעה עשר להיות בשבת ולמה נעלמה הלכה מהן כדי ליתן גדולה להלל

#### **תוספתא מסכת פסחים (ליברמן) פרק ד**

הלכה יג

פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שאלו את הלל הזקן פסח מהו שידחה את השבת אמ' להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת הרבה משלש מאות פסחים יש לנו בשנה ודוחין את השבת חברו עליו כל העזרה אמ' להם תמיד קרבן צבור ופסח קרבן צבור מה תמיד קרבן צבור דוחה את השבת אף פסח קרבן צבור דוחה את השבת

הלכה יד

דבר אחר נאמר בתמיד מועדו ונאמ' בפסח מועדו מה תמיד שנאמ' בו מועדו דוחה את השבת אף פסח שני בו מועדו דוחה את השבת ועוד קל וחומר ומה תמיד שאין חייבין עליו כרת דוחה את השבת פסח שחייבין עליו כרת אינו דין שידחה את השבת ועוד מקובלני מרבתי שפסח דוחה את השבת ולא פסח ראשון אלא פסח שני ולא פסח צבור אלא פסח יחיד אמרו לו מה יהא על העם שלא הביאו סכינין ופסחין למקדש אמ' להם הניחו להם רוח הקדש עליהם אם אין נביאין הן בני נביאין הן מה עשו ישראל באותה שעה מי שפסחו טלה טמנו בצמרו גדי קשרו בין קרניו והביאו סכינין ופסחים למקדש ושחטו את פסחיהן בו ביום מינו את הלל נשיא והיה מורה להם בהלכות פסח

שו"ת בית מרדכי חלק ב סימן י

כמה מחקרים וביאורים נכתבו על הברייתא העתיקה שהובאה בתלמוד בבלי (פסחים סו, ע"א), בתלמוד ירושלמי (פסחים פ"ו, ה"א) ותוספתא (פסחים פ"ד), בה שנינו כי בזמן שבת המקדש היה קיים נתעלמה פעם אחת ההלכה, אם שחיטת הפסח דוחה את השבת. ביאורים והסברים שונים, היסטוריים והלכיים, ניתנו לברייתא עתיקה זו שמקורה מזמן הבית השני. אבל הניחו מקום לגישה ולבירור חדשים. ואין בירור בלי חדוש.

א. נתעלמה ההלכה

שנינו בפסחים שם: תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירא, פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שכתו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו, אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו, אמרו להם אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו, אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו, אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר מאתיים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת, אמרו לו מנין לך, אמר להם נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד, מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת, ועוד קל וחומר הוא, ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום בהלכות הפסח.

הברייתא הזאת נשנתה בחילופי גירסאות קטנים בירושלמי שם ובשינויים רבי - משקל בתוספתא שם שנביאה להלן.

בירושלמי: א"ר אבון והלא אי אפשר לשני שביעית שיחול (בירושלמי שבת פ"ט, ה"א הגירסא: "שלא יחול", וכן היא בשו"ת תשב"ץ ח"א, סימן קלו) ארבעה עשר להיות בשבת, ולמה נתעלמה הלכה מהן? ופירש קרבן העדה ד"ה והלא אי אפשר: "והלא אי אפשר לשתי שמיטות שהן י"ד שנה שלא יחול בהן ערב פסח בשבת, כיון שזמן קצר הוא איך נעלם ונשכח בכל ישראל דין זה כפסח דוחה שבת?".

על זה משיבים: עצם ההלכה שפסח דוחה את השבת לא נתעלמה. המאירי בפירושו לפסחים שם מסביר זאת, כדרכו, בקצרה: "ואמרו עליהם פעם אחת נעלם מהם אם פסח דוחה שבת, דבר זה אי אפשר לפרש כפשוטו, שהרי אין לך שמיטה שלא יהא ארבעה עשר בניסן בא בתוכה פעם אחת בשבת, אלא הטעם נעלם מהם,, ואמרו יש כאן אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו, כלומר שיודע להוכיח כן מן הכתוב". ע' שו"ת תרומת הדשן סימן קכו.

הצליח לפסחים שם מסביר את העלמת ההלכה: "הלכה זו נתעלמה מבני בתירא: פעם אחת חל להיות בשבת, זה עצמו שהניחו לחול ארבעה עשר בשבת היה העלמת הלכה מהם. כוונתנו בזה לפי מה שאמרו בסנהדרין י"ב, ע"ב ת"ר אין מעברין את השנה מפני הטומאה, ר' שמעון אומר מעברין. ומבואר שם דפלוגתייהו היא אם טומאה דחוויה בצבור או הותרה, דלמ"ד דחוייה מעברין, ולפי זה אני אומר קל וחומר, אם מפני הטומאה למ"ד דחוויה מעברין, אף שיכולים לעשות בטומאה, מכל מקום כיון דדחוויה היא מעברין, קל וחומר אם היה הדין דפסח לא דחי טומאה כלל שמעברין השנה שלא יודחה הפסח לגמרי, ולפי זה בני בתירא לפי שטתן אז שלא ידעו אם פסח דוחה שבת, ואם אין פסח דוחה שבת, ודאי שמעברין את השנה שלא יחול בשבת".

דברים של טעם אומר בעל "יפה עינים" במאמרו "בואו חשבון" לערכין דף ט': "שאפשר שאין תמיהת ר' אבין איך נשכח דין זה בזמן קצר, דבאמת גם אם יהיה נמשך משך ארוך, גם כן יפלא בדבר הנעשה בקהל עם, איך לא נמצאו זקנים שידעו הנהוג מימי קדם. אך כאשר לא יפלא על מחלוקת רש"י ורבינו תם בתפילין האם לא ראו תפילין של אבותיהם, באשר שלא האמינו להמנהג בלתי אם מה שישר בעיניהם, ע"פ פשט המשנה או הברייתא, כן התנאים לא הביטו על מנהג שמלפנים, רק חיפשו למצוא דעת הדת על פי דרשות הכתוב בתורה. ואין ראייה ששכחו המעשה, ואדרבה יש הוכחה שידעו המנהג, דהלא על הבאת הסכין אמר מנהג אבותיהם בידיהם". בדבריו אלה כיון במידה מסויימת לדברי המאירי.

ר"ח טשרנוביץ (רב צעיר) בספרו "תולדות ההלכה", ח"ד ע' 198 - 214, מרחיב את הדיבור על ברייתא זו ומיישב את העלמת ההלכה מבני בתירא ואת הקושיה של הירושלמי, באמרו: "כפי שכמעט כל משך מלכות בית חשמונאי מימות יוחנן שהפך עורף לפרושים וחיזק את תורת הצדוקים,,, וכפי שבמקדש היו לעולם הכהנים הצדוקים השליטים, היתה בודאי קביעת המועדים על פיהם, כי בודאי היתה הסנהדרין מעורבת שוב מצדוקים ופרושים ביחד, ולפיכך לא היה ערב פסח חל להיות לעולם בשבת, אלא תמיד בערב שבת, כדי שתהיה הבאת העומר ביום ראשון, ממחרת השבת, כפשוטו. ומשהומלך הורדוס שנשא פנים לפרושים עבר השלטון למפלגת הפרושים שהנהיגו את קביעת המועדים על פי חשבונם, ואז חל בפעם הראשונה ערב פסח להיות בשבת".

מעין זה אומר בקצרה רא"א פינקלשטיין בספרו "הפרושים ואנשי כנסת הגדולה" (ניו יורק תש"ל) ע' ז', ושניהם הולכים בזה בעקבות א' גייגר במאמרו על הפרושים משנת תרכ"ג.

דבריהם אלה שנאמרו בוודאות מוחלטת שכאילו אין להרהר אחריהם - אינם מתקבלים כלל. אילו היתה שחיטת הפסח בארבעה עשר שחל להיות בשבת אחד מנושאי המחלוקת שבין הפרושים והצדוקים - כי אז היה זה נזכר במקורות התנאים, במגילת תענית, במשנה, תוספתא והברייתות, כמו שנזכרת בהן המחלוקת בין הפרושים והצדוקים על הבאת העומר ממחרת השבת (מנחות סה); שריפת הפרה האדומה (פרה פ"ג, מ"ז); הקרבת הקטורת ביום הכיפורים בקודש הקדשים (יומא יח, ב, במשנה) וניסוך המים וחביטת הערבה בחג (סוכה מג, ב, ומח, ב, במשנה). אילו היה ערב הפסח שעליו דנו בני בתירא עם הלל ערב הפסח הראשון שחל להיות בשבת, כלומר הפעם הראשונה ששחטו את קרבן הפסח בשבת, וכתוצאה מנצחון הפרושים והלוח שלהם נגד שיטת הצדוקים והלוח שלהם - כי אז היו עושים לנצחון זה פירסום ופומבי גדול והיו קובעים חובה לשחוט את הפסח, כשחל להיות ארבעה עשר בניסן בשבת, בפירסום גדול, כדי להפגין נגד שיטת הצדוקים ולהוציא מלבן, כמו שהיו קוצרין את העומר במוצאי יום טוב בעסק גדול מפני הצדוקים ולהוציא מלבן, השבת" ממחרת שבת בראשית ואמרו שאין קצירת העומר במוצאי יום טוב (מנחות שם),

וכמו שהנהיגו את שמחת בית השואבה בחג הסוכות בחגיגה רבת עם במקדש (סוכה נא, א במשנה ותוספתא שם), כדי להפגין ולהוציא מלבן של הצדוקים שהתנגדו לניסוך המים בחג הסוכות, וכמו שקבעו שערבה דוחה את השבת כדי לפרסמה שהיא מן התורה (שם מג, ב), נגד הצדוקים שלא הודו במצות ערבה (תוספתא סוכה פ"ג). ועוד דבר. הצדוקים קידשו את החודש לא לפי החשבון הקבוע, כי אם לפי ראיית הלבנה, ועיין ברבינו בחיי לפרשת בא המביא שם את דברי רבינו חננאל שמקורם הוא, כנראה, בדבריו של רב סעדיה גאון (עי' תורה שלמה, ח"י"ג, סוד העיבור, (עי' מא - מח): "וכן היו נוהגין כל ישראל לקבוע חדשים על פי החשבון אלף ומאה שנים מימות משה רבינו ועד אנטיגנוס ראש גולה וראש סנהדרין והיו בכלל תלמידיו שנים והם צדוק וביתוס... והתחילו לעורר בזה בקביעת הירח ואמרו כי אין עיקר לקבוע חדשים על פי החשבון, כי אם בראיית הלבנה, והוא הדבר הצודק והמכוון". ואם הצדוקים קבעו את החודש לא לפי חשבון קבוע מראש, כי אם על פי ראיית הלבנה איך אפשר לומר כי לפי שיטת הלוח של הצדוקים חל תמיד ערב פסח בערב שבת ויום ראשון של פסח ביום השבת? הלא בקביעת החודש לפי הראייה חל גם לפעמים ערב הפסח ביום השבת!?